

i to stalne vrsti kukaca s duljim ili kraćim rilcem, debljim ili užim tijelom, kako će tako samo doći do opraćenja i to uslijed toga, što kukac hoće da dopre do toli žuđenog meda. Biljke, koje po noći otvaraju svoj cvijet, imaju opet druge kukce, a mame ih k medu jakim mirisom. I te biljke imaju cvijet tako uređen, da do meda mogu doći samo određeni kukci i time opraće dotični cvijet. Formacija je cvijeta upravo takova ili onakova, da očuva med protiv vode i vlage i nepozvanih gostiju; med je opet vabilo kukcima i tako mudro sredstvo k cilju: opraćenju. Na taj način možemo kazati, da med čuva te vrst biljke ne pogine uslijed pomanjkanja svog potomstva. Kako je to lijepo uređeno! Sva ta uredba nosi na sebi pečat velikog Uma, kođa i ako ne vidimo tjelesnim očima, ipak ga spoznajemo svojim umovanjem ili zaključivanjem iz učinka na opstanak i narav uzroka. Po divnoj zgradi gotičkog hrama upoznajemo, da ga je sagradio pametan i sposoban arhitekt, i ako tog čovjeka nijesmo nikada u životu ni susreli ni promatrali tjelesnim svojim čutilima. U istinu »nebesa pripovijedaju slavu Bođu i djela ruku njegovih«, sve što postoji na zemlji, pa i bilinstvo u krasnim svojim uredbama. S.

HENRIK IBSEN.

(1828.—1906.)

A. Baumgartner D. I. pisao je g. 1888. u »Stimmen aus Maria-Laach«, da je Ibsen u Skandinavskoj već 20 godina pjevao, a čuvari svjetske književnosti u Njemačkoj za nj nijesu ni marili. Tekar tada počese Strodttmann i drugi da prevode njegova djela. I opet je prošlo 20 godina, dok su g. 1887. prvi puta dali u Residenztheater u Berlinu njegove »Sablasti«. Ibsen je odmah postao »junakom dana«. Kritičari ga proglasiše novim Sofoklom. J. Brandes iz Kopenhagena poče svom toplinom uzveličavati Ibsenov realizam, materijalizam i pesimizam, drugi su isticali, kako je Ibsen genijalno iznio na pozornicu neslobodu volje i Darwinovu teoriju o nasljedstvu.

Ibsen nije poput meteora pao s neba. I on je sin skandinavske romantike, ali je lagano od nje otpao, te napokon kao realista postao njezin »enfant terrible«. To se vidi u postepenom razvitku njegove osobe, koja se odrazuje u pjesnikovim djelima. Ova možemo podijeliti u tri skupine: 1. Povjesno-romantička djela: »Gospođa Inger«, te »Sjeverno putovanje vojske« i »Takmaci prijestolja«; 2. religiozno filozofske drame: Komedija ljubavi, Brand, Peer, Gynt, Car i Galilejac; 3. moderni socijalno-politički komadi: Savez mladošti, Osloni društva, Pučki neprijatelj, Nora, Dom lutki, Sablasti, Divlja patka i t. d.

Ibsen je počeo kao 20 godišnji apotekarski naučnik s revolucionarnim pjesmama u buntovnoj godini 1848. i divljom dramom »Catilina«. G. 1850. nalazimo ga na sveučilištu kao studenta, a g. 1852. kao kazališnog direktora u Bergenu, a g. 1857.-62. u Christianiji. Kada je objelodanio »Komediju ljubavi« (1862), diže se vihor protiv njege i kazalište propade. Otada se on skita po svijetu 30 godina (najprije ode u Rim, zatim u Drezden i München). U to je doba napisao vjersko-filozofske drame: Brand (1866), tragediju ukočenog norveškog luteranizma, neku vrst norveškog Fausta »Peer Gynt« (1867) i fantastičnu prikazbu Julijana apostata u »Car i Galilejac« (1873). Ibsen je zapravo postao ljubimcem modernih ljudi tekar iza g. 1869. svojim socijalnim dramama, gdje iznosi pred gledaoce realistički svu političku i socijalnu bijedu današnje dobe. Kolorit je doduše norveški, ali su skandali iz internacionalnog miliea. I ako je ozbiljniji i dublji realista negoli su to francuski realiste, to mu fali nenaknadivo kršćanstvo, pa ne zna da riješi protivnosti, te stoga i njegove drame svršavaju kao bankrot modernog društva (A. Baumgartner D. I., Geschichte der Weltliteratur, Ergbdnd zu I-VI, str. 900).

Upravo o ovom Ibsenovom odnosu prema kršćanstvu izišla je lijepa rasprava (iz pera Dr. K. Fridemanna: H. Ibsen u. das Christentum) u »Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft« 1928. 133—154. I Friedemann ističe: Ibsen iznosi tekar u svojoj 48. godini (kada je Schiller već dovršio svoja glavna djela) moderna pitanja, ali se ne može kazati, da je igdje »potpuno« obradio ma jedno pitanje. I ograničen je broj tih pitanja, koja Ibsen više nabacuje negoli rješava. Ta pitanja muče pjesnika kroz cijeli život i u novim djelima daje novi, ali nikada potpuni i pravi odgovor. Njege nada sve zanima važnost i vrijednost kršćanstva. Ibsen je u početku bio odlučno religiozan. On to i simbolizira u graditelju Solnessu, koji želi vazda crkve graditi. I Ibsenov biograf Jaeger veli, da ga je i u školi pouka u vjeri vrlo zanimala. I Reich bilježi, da je Ibsena mistični elemenat doveo i u Rim, ali Juraj Brandes jamči, da je u pjesniku sve to sumnja rano nadvladala. I sam je Ibsen kazao o sebi: »Moja je služba pitati, ne dati riješenje«; dapače i to reče, da nije siguran jesu li dva i dva četiri. S pitanjem svršavaju i njegove drame: Peer Gynt, Takmaci prijestolja, Dom lutki, Sablasti. I ta sumnja nije kod Ibsena samo u vjerskim stvarima, nego u svemu. Njegovi junaci vazda sumnjaju o sebi. »Komedija ljubavi« je sumnja o trajnosti čovječjih čuvstava. Ibsen je sumnjao i o svom pjesničkom zvanju, pa i o smislu svog opstanka. Ta je skepsa zahvatila i njegov nazor o svijetu. Njegova skepsa nalazi hrane u savremenom matrijalizmu, historizmu i racijonalizmu. Schopenhauerov spis o neslobodi volje doveo je pjesnika do toga, da ljude prikazuje neodgovornim i proizvodom nasljedstva i miliea. I Fr. David Strauss ostavi u njemu

duboki trag, te proglasi svaku vjeru čovječjim izumom ili kulturnim produktom. Ibsena je Brandes proglasio najmodernijim među modernim, jer je vazda koracao skupa sa svojim savremenikima i njihovim idealima. (U ostalom je Ibsen malo čitao knjige, ali tim marljivije novine). O moralu veli njegov junak biskup Nikola: »Nema ni dobra ni zla, niti gore niti dolje, niti visoko niti nisko. Sve, što možete upotrebiti, sve je dobro«. Dakle relativizam za sve vjere i morali! Tako je njemu i kršćanstvo kulturna moć, ali samo za neko doba. Dakako da je Ibsen često u tome i nedosljedan. Tako se n. pr. ipak bori u svim svojim dramama protiv laži. Zašto, ako je i ona relativne vrijednosti?

Čudnovate nazore ima Ibsen i o poganstvu. Ovo je njemu nešto naravna i lijepa. Zašto? Jer ono pušta da živimo po volji, nagonima i naravi, a kršćanstvo stavlja ograde. To on ispovjeda na usta cara Julijana. Jednako Ibsen mrzi sve, što je tjelesno bolesno ili slabo. Posjednik Ulfheim u »Ako mi mrtvi ustanemo« veli: »Ovi bolesnici i nemoćnici, neka se puste pokopati — i to što brže moguće«. Ibsena regbi progoni fiksna ideja, da kršćanstvo ubija svako veselje. On očevidno poznaje i gleda kršćanstvo samo kroz naočale ukočenog protestantizma. Jednako je neshvatljivo, kako može kršćanstvu prebaciti intoleranciju ili teologiju označiti prokletstvom vjere. Jedno je i drugo nepravedno i nerazložito. Još je čudnovatije, kako može kršćanstvo nazvati onako općenito vjerom knjige. To je možda mogao prebaciti protestantizmu, ali ne kat. Crkvi.

Požrtvovnost u Ibsenovim očima gubi svoju vrijednost, ako je nedostojan onaj, kome bi išla u prilog. On ne zna, čemu Bog pripušta nevolje na čovjeka. Njegov Julijan svojim progonom čisti Crkvu od licumjeraca; dakle i tu primjenjuje Darwinovo načelo odgoja (Zuchtwahl).

Schönbach u svom radu o Ibsenu veli, da je on svoj način dokazivanja i psihičnu analizu i sintezu uzeo iz protestantizma. Leo Berg spominje, kako Ibsenova borbenost podsjeća na onu kod Lutera, Huttena i Lessinga. I Jaeger ovako karekterizira Ibsena: Nije mu bilo stalo o čemu se oponira, nego da se jako i odlučno oponira.

Ibsen je izraziti individualista, koji mrzi solidarnost. On ne priznaje zajednice duša, ali na pojedinu dušu nagomila toliko tereta, da ova pod njim klone. To je protestantski nazor, po kome ortodoksni protestant tvrdi, da čovjek uopće ne može dobro raditi, a liberalni je protestant Pelagijanac; zato Ibsen ubija pojedinu dušu.

Ibsen neprestano koleba između kršćanstva i poganstva. Da nađe izlaz, izmislio je »Treće kraljevstvo«. Ta se ideja nalazi već u »Caru i Galilejcu«. To nije originalna Ibsenova ideja. To je već u srednjem vijeku naučavao Joahim v. Floris i Almarih v.

Bene, a nalazimo i kod Lessinga u njegovu djelu »Erziehung des Menschengeschlechtes«. Ibsen je tu ideju samo prikazao u svijetlu Hegelove filozofije. Zato je Ibsenu poganstvo teza, kršćanstvo antiteza, Treće kraljevstvo sinteza.

Ibsenu je realna istina i ljepota vazda u kontrastu. Tu očevidno pjesnik ne vidi, da je to katolička Crkva ipak znala spojiti. Protestantizam je ljepotu zabacio kao svjetovni elemenat, pa je stoga i segnuo za poganstvom. Taj je isti protestantizam energično ustao protiv svake filozofije, ali je iz njegova krila nikla njemačka filozofija, koja je zapustila kršćansko tlo i ustala protiv kršćanstva. Protestantizam je proglasio ženidbu kao vjeri nešto tuđe. Katoliku je ona sakramenat. Ibsen veli, da kršćanstvo shvaća svijet kao nešto sebi neprijateljsko. Nije tako. Krist nazivlje zlim onaj »svijet«, što ga je čovječja zloća iskvarila. Dakle pravo »Treće kraljevstvo« postoji u kat. Crkvi i Ibsen će ga uzalud tražiti izvan nje.

I u etici Ibsen ide putem moralnog nihilizma. Njemu je savjest ostatak starog i preživjelog konservatizma, nama je katolicima to glas Božji. Njemu je u »Heddi Gabler« savjest samo konvencionalizam. Vele, da je Ibsen bio moralan. To ne niječem. No nije li on tu u protivnosti sa svojim nazorima? Nije li on i o sebi možda sudio, da je to znak atavizma, slabosti, kukavičluka? Ibsen je u mnogim crtama bio Nietzscheov preteča. Njegov je biskup Nikola davno prije Zaratusstre proglasio bankrot morala. Nietzsche je ipak bio radikalniji.

Jules Lemaitre je u svom djelu »Contemporaines« (Pariz 1892.) ustvrdio, da se Ibsen u mnogočem nadahnua spisima francuske spisateljice George Sand. Norvežani su ustali protiv toga. Na to je sam Ibsen ovlastio Brandesa, neka izjavi, da od Sanda nije ništa čitao, osim par stranica »Consuelo« u prevodu (jer Ibsen nije čitao francuski). Isti je Brandes istaknuo, kako je na Ibsena uplivao danski filozof Kierkegaard. Bianca je Magnino iznijela u »Nuova Antologia« 1. 4. 1928. analizu tog upliva. Sören Kierkegaard se rodio 1813. u Copenhagenu. Tu je i svršio teologiju, proučavao filozofiju i estetiku, čitao bibliju. Netom osjeti, da nema pouzdanja prema ženi, povuče se daleko od ljudi. U svojim spisima veli, da to nije ženidba, ako se ne temelji na međusobnom sporazumu. Tu ideju i Ibsen često opetuje. Taj danski filozof stvori sebi osobnu vjeru. To isto čini i Ibsen. Filozofu nitko ne postaje kršćaninom nego iza pravih nutarnjih kriza, a iza Krista i prvih apostola nema više kršćanstva. Luter mu je samo pospješio dekadensu kršćanstva. To je bio danski Pascal, koji je nastupio protiv službene vjere. Ibsen se toga drži i raskriva savremeno društvo prema načelima svog učitelja. Obojici su najveći neprijatelji istine i slobode mase; u njima manjina ima pravo. Tako kriči Stockmann u »Neprijatelju puka«.

Ibsen usvaja individualizam, kako ga uči Kierkegaard, jer obojica imaju isti pojam o životu. Ibsen kao i filozof stavlja pred svoje savremenike i zemljake izbor između uživanja i etike. Jednako obojica tvrde, da vjera nema ništa posla sa znanostu ni razumom. Krivo je sve to. Za obojicu ne postoji objektivna istina. I to je neispravno.

Ibsen sve ruši kao i njegov car Julijan. On je velik u nabacivanju pitanja, u negaciji. Čim hoće da kaže i nešto pozitivna, odmah neodlučno koleba, pada.

Ibsen je g. 1888. slavio svoju 60. godišnjicu. Tom su prigodom književnici mnogo toga napisali, pa i A. Baumgartner D. I. gore na početku navedeni članak o Ibsenu u »Stimmen aus Maria-Laach«. Onda je zabilježio ovaj književni kritičar i ovo: »Sve sam od Ibsena pročitao, ali ne shvaćam njegov uspjeh« (l. c. 911). Taj se kritičar čudi, kako ljudi mogu uzveličavati toga čovjeka kao modernog Sofokla. No nije li time A. Baumgartner htio kazati, kako svijet, književni svijet i za njim masa površno sude i lako se oduševu? Da, to je signum temporis; to je oznaka druge polovice 19. i prve 20. vijeka: filozofska površnost na svim stranama. Ne pita se više, što je ispravno, nego da li je servirano u lijepim stihovima i novim metodama. To je svakako znak duhovnog siromaštva.

Kržiževnost

Umjetnost: W. Rothes, *Grundriss der Kunstgeschichte* (Paderborn, F. Schöningh). Pisac je sveučilišni docent lijepih umjetnosti. Ovo mu je djelo evo iza par godina doživjelo treće izdanje. Urešeno je sa 190 slika, a ima 8 dijelova: Antika, Srednji vijek, Rana renesansa, Poznija renesansa, Barok, Rokoko, Umjetničke struje novije i najnovije dobi. Uz Kuhnovu skraćenu povijest umjetnosti (*Grundriss d. Kunstgeschichte*) ova Rothesova vrijedi kao ponajbolja povijest; pisana je s katoličkog stanovišta kao i Kuhnova, zamjerno je pregledna i u svom je sudu kratka i odlučna. — A. R. Schmitt, *Die Wege der neuen Malerei* (Fulda, F. Actiendruckerei). Koji su noviji pravci u slikarstvu? To su realizam, impresijonizam, ritam, idealizam, ekspresijonizam, kubizam i futurizam. O svemu tome govori Schmitt u svojoj brošuri, stranicama malenoj, ali krcatoj obiljem raznolikog sadržaja. Mi ćemo jednom donijeti kratak prikaz ove knjižice. — Paul Lambotte, *L'art flamand* (Bruges, Desclee. Str. 120). Svi poznamo slike i djela Van Dycka i Rubensa. Ovdje ćemo naći njihov žiotopis, te opis slika nekih drugih flamanskih slikara, kao n. pr. Huberta Ivana Van Eycka, Rogera Van der Weyden, Thierrya Boutsu, P. Christusa, H. Van der Goesa, Hansa Memlinga, G. Davida, Isebranta, Bensonu, Provosta, Quentina Metsysa, J. Boscha, J.